

JAKUB STĘPIEŃ

Katedra Prawa Konstytucyjnego

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego

ZAKRES AUTONOMII KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO PRZY OBSADZANIU URZĘDÓW KOŚCIELNYCH W III RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Słowa kluczowe: autonomia, urząd kościelny, władza świecka, konkordat

1. Wstęp 2. Autonomia wspólnot 3. Konkordat jako środek regulacji stosunków wzajemnych 4. Rola Kościoła Katolickiego w historii Rzeczypospolitej Polskiej 5. Urząd kościelny w rozumieniu prawa kanonicznego 6. Regulacja konkordatowa 7. Zakończenie

1. WSTĘP

Stosunki wzajemne pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim od wielu lat stanowią niezmiennie jeden z tematów cyklicznie powracających w polskim dyskursie publicznym. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, iż jest on obecny nieustannie, a wraz z poruszaniem kwestii powiązanej bezpośrednio bądź pośrednio przynajmniej z jednym z podmiotów tychże relacji następuje intensyfikacja dyskusji dotyczących określonych jego aspektów. Powodem takiego stanu rzeczy jest stała, faktyczna obecność Kościoła Katolickiego w polskiej przestrzeni publicznej – zarówno poprzez wykorzystywanie przez środowiska konserwatywne w sporach światopoglądowych argumentów wynikających bezpośrednio z katolickiej nauki społecznej, jak i dopuszczenie funkcjonowania w Polsce Kościoła w charakterze podmiotu obdarzonego osobowością prawną na mocy właściwych przepisów prawa krajowego i konkordatowego.

Niezwykle ważnym aspektem stosunków wzajemnych, w kontekście globalnego i historycznego wymiaru debaty o rzeczywistym kształcie i stopniu separacji państwa i Kościoła Katolickiego jest zakres prawnie dopuszczalnej ingerencji władz świeckich w obsadzanie urzędów kościelnych. Ten aspekt stosunków z Kościołem, praktycznie od czasów Edyktu Mediolańskiego, stanowi przedmiot nieustannego zainteresowania władz świeckich. Nieprzypadkowo, ze względu na specyficzną rolę, jaką Kościół pełni w społeczeństwie, zmniejszenie niezależności władzy kościelnej

przy obsadzaniu urzędów kościelnych może skutkować uzyskaniem przez władzę świecką potencjalnego narzędzia służącego umocnieniu politycznego i faktycznego wpływu na społeczeństwo.

Poniższa analiza skupiać się będzie jedynie na przedstawieniu i omówieniu drobnego wycinka tych rozważań – współczesnego rozwiązania przyjętego w konstytucyjnym porządku prawnym III Rzeczypospolitej Polskiej. Analiza właściwych przepisów zostanie uzupełniona o elementy porównawcze poprzez przytoczenie rozwiązań dotyczących wpływu władzy świeckiej na obsadzanie urzędów kościelnych w II Rzeczypospolitej Polskiej. Celem takiego rozwiązania jest chęć przybliżenia ewolucji poglądów na ten element stosunków wzajemnych zarówno strony kościelnej, jak demokracji parlamentarnych.

Rozważania na temat autonomii władzy kościelnej w zakresie obsadzania urzędów kościelnych należy rozpocząć od wskazania, iż obecny kształt stosunków wzajemnych pomiędzy III Rzeczypospolitą Polską a Kościołem Katolickim, także we wspomnianym powyżej aspekcie, jest wynikiem zmian w zakresie postrzegania współistnienia wspólnot kościelnej i politycznej dokonanych przez Sobór Watykański II, oświeceniowej doktryny o rozdziale państwa od Kościoła, charakterystycznej dla współczesnych państw demokratycznych¹ oraz historycznej roli, jaką Kościół odgrywał dla państwowości polskiej na przestrzeni istnienia kolejnych form państwa polskiego.

2. AUTONOMIA WSPÓLNOT

Efekty oddziaływania postanowień Soboru Watykańskiego II w zakresie stosunków pomiędzy państwem i Kościołem można odczuć właściwie we wszystkich aspektach funkcjonowania społeczeństwa – od relacji pomiędzy organami władzy zwierzchniej po indywidualną sytuację życiową pojedynczego wiernego. Status katolika jako członka wspólnoty politycznej stanowił niezwykle istotny przedmiot dysput soborowych – oczywiste jest bowiem, że do kontaktów pomiędzy władzą świecką a kościelną dochodzi ze względu na równoległe istnienie i funkcjonowanie jednostki w dwóch wymienionych powyżej wspólnotach². Co więcej, istotność tego aspektu stosunków wzajemnych stanowiła jedną z bezpośrednich konsekwencji faktu, iż na przestrzeni dziejów Kościół funkcjonował w przestrzeni społeczno-politycznej zarówno jako bierny obserwator, jak i dynamiczny kreator obu dziedzin życia wspólnotowego³.

Omawiając dokonania soborowe w zakresie określenia sytuacji katolika, będącego jednocześnie członkiem określonej wspólnoty politycznej, istotne jest zaznaczenie, iż państwo jako prawomocna forma społeczna wyposażona w atrybut

---

¹ Zob. P. Szołtysik, *Wzajemne relacje między Kościołem a państwem w nauczaniu społecznym Kościoła*, Katowice 2004, 6; J. Krukowski, *Kościelne Prawo Publiczne. Prawo konkordatowe*, Lublin 2013, 159–160.

² P. Szołtysik, dz.cyt., 182.

³ J. Walkusz, *Kościół w kręgu historii i polityki. Rys historiograficzny*, Lublin 2017, 9.

świeckości oraz dopuszczająca pluralizm religijny, zostało uznane w oficjalnym dokumencie właśnie podczas Soboru Watykańskiego II⁴. Wcześniej dominował pogląd, iż państwo jest niezależną od Kościoła tzw. „społecznością doskonałą”, jednakże ze względu na to, iż porządek duchowy miał swoisty prymat nad porządkiem doczesnym, dopuszczano możliwość sprawowania przez Kościół pośredniego władztwa również w sprawach świeckich, określanych jako „doczesne”⁵.

W wyżej wymienionym kontekście zmiany wprowadzone na Soborze Watykańskim II wydają się jeszcze bardziej rewolucyjne. Zgodnie z postanowieniami soborowymi, Kościół Katolicki uznaje autonomiczny charakter wspólnoty politycznej istniejącej dla dobra wspólnego, czyli wartości obejmującej te warunki życia społecznego, „dzięki którym jednostki, rodziny i zrzeczenia mogą pełniej i łatwiej osiągać swoją własną doskonałość”⁶. Co jednak ważne, uznanie państwa przez Kościół za podmiot autonomiczny i niezależny nie oznacza w rozumieniu nauki soborowej ograniczenia się strony kościelnej do zaakceptowania odrębnego istnienia tych dwóch wspólnot. Wręcz przeciwnie, ze strony Kościoła dominuje, obecny również w nauce przedsoborowej, pogląd o kontynuowaniu tzw. „zdrowej współpracy” z władzami wspólnoty politycznej⁷. Współdziałanie to jest niezbędnym środkiem w służeniu wspomnianemu powyżej dobru wspólnemu członków obu społeczności⁸.

Współpraca, o której mowa powyżej, powinna opierać się na konkretnych założeniach, z których w pierwszej kolejności należy wskazać podejście Kościoła do konkretnego porządku prawnego nie w charakterze podmiotu narzucającego bądź proponującego określony model rządzenia, ale jako obserwatora oceniającego daną formę sprawowania władzy przez pryzmat dobra wspólnego⁹.

Warte wskazania jest, iż zagadnienie funkcjonowania członków Kościoła Katolickiego we wspólnotach istniejących równolegle należy rozpatrywać na dwóch płaszczyznach – prócz punktu widzenia Kościoła Katolickiego istotne jest także ukazanie świeckich, państwowych regulacji wewnętrznych traktujących o statusie katolika. W przypadku konstytucyjnego porządku III Rzeczypospolitej Polskiej regulacje relacji pomiędzy Kościołem Katolickim i państwem w dużym stopniu są zbieżne z postanowieniami soborowymi, a jedną z zasad ustroju Rzeczypospolitej jest, wynikające z treści art. 25 ust. 1–3 Konstytucji, budowanie stosunków wzajemnych opartych na poszanowaniu autonomii Kościoła oraz jego niezależności w tzw. „swoim zakresie”¹⁰.

⁴ P. Borecki, *Geneza modelu stosunków państwo – Kościół w Konstytucji RP*, Warszawa 2008, 85.

⁵ Zob. T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. I: *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, Olsztyn 1985, 192.

⁶ J. Krukowski, *Kościelne prawo publiczne...*, dz.cyt., 154–155.

⁷ P. Szołtysik, dz.cyt., 185.

⁸ Tamże, 182–183; A.G. Miziński, *Relacje między państwem a Kościołem na Soborze Watykańskim II*, w: *Katolickie zasady relacji Państwo – Kościół a prawo polskie*, red. J. Krukowski; M. Sitarz; H. Stawniak, Lublin 2015, 68–69.

⁹ J. Krukowski, *Kościelne prawo publiczne...*, dz.cyt., 155.

¹⁰ Zob. M. Olszówka, *Ustawy Wyznaniowe. Art. 25 ust. 5 Konstytucji RP – Próba interpretacji*, Warszawa 2010, 38–39; A. Tunia, *Recepcja Prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2015, 139–140.

Wykładnia przytoczonej powyżej konstytucyjnej zasady poszanowania autonomii i niezależności Kościoła wskazuje, iż państwo, szanując odrębny system wartości, normy moralne oraz prawne organizacji religijnej, jaką jest Kościół katolicki, uznaje odrzucenie koncepcji jakiegokolwiek zwierzchności nad nim, a także dopuszcza samodzielność podejmowania decyzji w zakresie spraw wewnętrznych¹¹.

Z samodzielnością decyzyjną Kościoła powiązana jest bezpośrednio, postulowana w postanowieniach soborowych, powinność uznania przez władze świeckie niezależności do pełnienia przez Kościół jego religijnej i moralnej misji, co w konsekwencji oznacza niedopuszczanie ingerowania państwa w sprawy wewnętrzne Kościoła¹².

Taki sposób ujęcia jednoznacznie wskazuje na odrzucenie przez Kościół możliwości jego ewentualnej politycznej instrumentalizacji oraz podkreślenie apolitycznego charakteru wspomnianej powyżej misji, wzmocnione podkreśleniem o nieidentyfikowaniu się przez Kościół z jakimkolwiek systemem politycznym¹³. Ze strony władz świeckich III Rzeczypospolitej Polskiej wyrazem poszanowania tejże niezależności Kościoła – utożsamianej, jak już zostało wspomniane powyżej, z suwerennością w porządku duchowym¹⁴ – jest również konstytucyjne zobowiązanie do regulacji stosunków wzajemnych w formie umowy międzynarodowej¹⁵.

Warto wskazać, iż uznanie autonomii Kościoła przez państwo zarówno według prawa świeckiego, jak i nauki soborowej, ma charakter wzajemny – co oznacza, iż Kościół nie ma kompetencji do ingerowania w sprawy wewnętrzne państwa¹⁶ – oraz ograniczony – ograniczenia tejże zasady mogą zachodzić jedynie w określonych przypadkach, m.in. zagrożenia naruszenia dobra wspólnego czy porządku publicznego¹⁷.

Opisywane powyżej założenia związane z autonomią i niezależnością zarówno strony kościelnej, jak i władz świeckich oraz granicami tej zasady zostały potwierdzone w treści artykułu 1 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.

3. KONKORDAT JAKO ŚRODEK REGULACJI STOSUNKÓW WZAJEMNYCH

Współcześnie najpowszechniejszym sposobem uregulowania stosunków wzajemnych, jest zastosowanie tzw. „metody regulacji mieszanej”¹⁸, czyli uregulowania sy-

---

¹¹ Szerzej w: P. Stanisz, *Konstytucyjne zasady określające relacje państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi: autonomia i niezależność oraz współdziałanie*, w: *Katolickie zasady relacji Państwo – Kościół a prawo polskie*, red. J. Krukowski; M. Sitarz; H. Stawniak, Lublin 2015, 166–168.

¹² P. Szołtysik, dz.cyt., 183.

¹³ P. Borecki, dz.cyt., 87.

¹⁴ J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, 285.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ P. Szołtysik, dz.cyt. 183.

¹⁷ Zob. J. Krukowski, *Kościół i państwo...*, 134–135.

¹⁸ Zob. J. Krukowski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany*

tuacji Kościoła na terenie kraju poprzez wykorzystanie właściwych źródeł zarówno prawa międzynarodowego, jak i wewnątrzpaństwowego. W katalogu dostępnych instrumentów prawnych szczególny charakter posiada konkordat – dwustronna umowa zawierana pomiędzy Stolicą Apostolską a organami władzy danego państwa. Stanowi on bowiem środek do uregulowania sytuacji Kościoła Katolickiego na terytorium państwa zarówno w jego wymiarze wspólnotowym, jak i indywidualnym¹⁹.

Według ścisłego znaczenia definicyjnego głównym zadaniem konkordatu jest regulacja spraw interesujących zarówno Stolicę Apostolską, jak i najwyższe organy władzy świeckiej bez względu na zakres tychże spraw, która zostaje dopełniona poprzez zawarcie uroczystej umowy wywołującej skutki dla obu stron tejże umowy²⁰. Katalog spraw regulowanych konkordatowo jest niezwykle szeroki, można zaliczyć do niego nie tylko zagwarantowanie oraz wyznaczenie granic wolności religijnej lub unormowanie relacji bilateralnych pomiędzy ośrodkami władzy świeckiej i kościelnej, ale także takie kwestie, jak nauka religii w szkołach czy finansowanie Kościoła ze środków publicznoprawnych.

Warto zaznaczyć, iż oprócz wskazanych powyżej zagadnień podlegających regulacjom, także powody kryjące się za podejmowaniem inicjatyw uregulowania powyższych kwestii różnią się zasadniczo zależnie od sytuacji społeczno-politycznej, w jakiej znajdują się w danym momencie strony umowy konkordatowej. Taki stan rzeczy jest bowiem spowodowany faktem, iż dokumenty konkordatowe stanowią zarówno środek usankcjonowania wzajemnych relacji, jak i skutek kształtowania się poglądów na sposób wykonywania władzy kościelnej i świeckiej²¹.

Polityka Kościoła w zakresie zawierania konkordatów również stanowiła pewien proces. Konkordaty średniowieczne służyły usankcjonowaniu porozumień pomiędzy Stolicą Apostolską a władzą doczesną w zakresie przyznawania przywilejów – w tym również osadzania wyższych urzędów kościelnych – oraz przyjęcia strategicznych rozwiązań dotyczących m.in. regulacji terytorialnych czy zachowania łączności poszczególnych Kościołów z Kurią Rzymską²².

Zmiana charakteru porozumień nastąpiła wraz z intensyfikacją ruchu reformacyjnego, jaki objął Europę w XV i XVI w. Konkordaty zawierane w tamtym okresie przez Stolicę Apostolską z władcami poszczególnych królestw, nazywane *konkordatami konstancjańskimi*²³, służyły potwierdzeniu lub zagwarantowaniu dalszego poziomu współpracy pomiędzy Kościołem a katolickim władcą świeckim²⁴

---

28 lipca 1993 r. – zagadnienia prawnoustrojowe, w: *Nowy Konkordat a prawo polskie* red. J. Krukowski, Warszawa 1994, 9–10.

¹⁹ Jego postanowienia dotyczą bowiem nie tylko funkcjonowania w przestrzeni państwowej Kościoła katolickiego jako instytucji, ale również mają wpływ na część obywateli państwa deklarujących się jako katolicy; szerzej, w: B. Górowska, *Bilateralność konkordatu. Casus umowy polskiej z 1993 r.*, w: *Bilateralizm w stosunkach państwowo-kościelnych* red. M. Bielecki, Lublin 2011, 120–124; A.G. Miziński, dz.cyt., 73; J. Krukowski, *Kościelne prawo publiczne...*, dz.cyt., 233–239.

²⁰ B. Górowska, dz.cyt., 120.

²¹ E. Bursche, *Historia konkordatów*, Kraków 1996, 16.

²² Zob. tamże, 16–21; J. Krukowski, *Kościelne prawo publiczne...*, dz.cyt., 219–220.

²³ E. Bursche, dz.cyt., 22.

²⁴ J. Krukowski, *Kościół i państwo...*, dz.cyt., 178.

bądź zabezpieczeniu obecności Kurii Rzymskiej w życiu politycznym tych państw, w których tendencje reformacyjne zdołały wyprzeć dominującą rolę Kościoła²⁵. Podobny cel przyświecał konkordatowi zawieranyemu przez Stolicę Apostolską w okresie pomiędzy Wielką Rewolucją Francuską a II wojną światową. Akcent został jednak w zdecydowanie mocniejszy sposób przesunięty z rzeczywistych wpływów politycznych na zapewnienie możliwości realizowania fundamentalnego zadania Kościoła, jakim jest głoszenie Słowa Bożego²⁶.

Okres XIX w. oraz pierwszej połowy XX w. to czas, w którym w konkordatach pojawiają się elementy wcześniej nieznane, takie jak wskazanie obowiązku świadczenia dotacji na rzecz Kościoła w ramach rekompensaty za konfiskatę dóbr kościelnych²⁷, uzgodnienia dotyczące kształtu i granic kościelnych jednostek terytorialnych, gwarancje nauczania religii w szkołach publicznych oraz gwarancje wsparcia inicjatyw kościelnych w zakresie ochrony chrześcijańskich wartości przez władze państwowe²⁸. Istotną rolę w ustaleniach konkordatowych tamtego okresu zaczęła odkrywać kategoria tzw. spraw mieszanych, łączących w sobie elementy podzielonych dotychczas w sposób dychotomiczny spraw doczesnych oraz duchowych²⁹.

Kolejne *novum* w materii podlegającej regulacji konkordatowej pojawiło się wraz z ustaleniami Soboru Watykańskiego II. Wtedy to został sformułowany postulat o potrzebie uznania prawa do wolności religijnej³⁰ przez ustroje prawne „[...] w taki sposób [...], aby stanowiło prawo cywilne³¹”. Postulat ten był potwierdzeniem postawy otwarcia strony świeckiej i kościelnej na zdecydowanie szersze możliwości zawierania i kształtowania konkordatów niż miało to miejsce w poprzednich wiekach³² – wymiana przywilejów pomiędzy ośrodkami władzy została zastąpiona wspomnianym powyżej zagwarantowaniem wolności religijnej nie tylko w jej wymiarze indywidualnym, ale również wspólnotowym³³, a organy władzy publicznej przestały być nie tylko podmiotem, ale i głównym beneficjentem umów konkordatowych. Ich miejsce zajęli właśnie obywatele oraz wierzący³⁴.

---

²⁵ E. Bursche, dz.cyt., 16.

²⁶ J. Krukowski, *Kościół i państwo...*, dz.cyt., 178.

²⁷ Zob. Z. Zieliński, *Historia Kościoła. Odbicie rzeczywistości Bożej w świecie*, Wrocław 2005, 200–201.

²⁸ J. Krukowski, *Kościół i państwo*, dz.cyt., 178–179.

²⁹ Zob. P. Bogacki, *Stolica Apostolska jako podmiot prawa międzynarodowego*, Warszawa 2009, 138.

³⁰ Wynikającej bezpośrednio z wrodzonej godności każdej osoby ludzkiej; szerzej w: Deklaracja o Wolności Religijnej *Dignitas humanae*, tekst polski w: Sobór Watykański II. *Konstytucje dekrety deklaracje*, Poznań 2012, 410–421.

³¹ Tamże.

³² Zob. J. Krukowski, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin 1999, 29.

³³ J. Krukowski, *Kościół i państwo...*, dz.cyt., 114.

³⁴ B. Trzeciak, *Klauzule odsyłające w konkordatach z Hiszpanią i Polską*, Lublin 2007, 13.

4. ROLA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W HISTORII RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Ostatnim elementem składowym obecnej sytuacji Kościoła Katolickiego w Polsce jest niebagatelna rola, jaką Kościół odegrał w historii państwa polskiego praktycznie od początków jego istnienia. Istotność tego aspektu stosunków wzajemnych znalazła potwierdzenie w tekście preambuły Konkordatu z 1993 r. poprzez podkreślenie doniosłości wkładu Kościoła w rozwój społeczności oraz umacnianie jej moralności na przełomie ponad tysiąca lat istnienia państwa polskiego³⁵.

Wkład ten widoczny był już od czasów Mieszka I. Samo przyjęcie przez niego chrztu nie tylko pociągało za sobą uzyskanie nadprzyrodzonego uzasadnienia władzy czy środka do zjednoczenia politycznego rozdrobnionych, pogańskich plemion, ale dawało również możliwość wejścia do wspólnoty państw kultury śródziemnomorskiej³⁶. Jedną z konsekwencji dołączenia do zachodniego kręgu kulturowego było pojawienie się na dworze książęcym duchowieństwa, które z czasem zaczęło odgrywać znaczną rolę w kreowaniu bieżącej polityki państwa. Warto wskazać, iż w średniowiecznym królestwie polskim stan duchowny miał wpływ również na najniższe stany społeczne. To właśnie dzięki lokalnej działalności kleru umacniał się kult maryjny oraz ruch pielgrzymkowy, co u schyłku średniowiecza poskutkowało nieznanym na Zachodzie sprzężeniem świadomości religijnej z narodową³⁷.

Proces zespolenia polskiej religijności z kulturą ludową oraz zwyczajami zintensyfikował się w epoce nowożytniej, a prowadzone w XVI i XVII w. wojny z prawosławnym imperium rosyjskim, protestancką Szwecją oraz muzułmańską Turcją wzmocniły ten ludowy charakter wierzeń o ideał Polaka – katolika, obrońcy wiary i doprowadziły do ostatecznego sprzężenia katolicyzmu z tzw. „sprawą narodową”³⁸.

Czasy zaborów wzmocniły zależności pomiędzy tożsamością narodową a katolicyzmem. Od drugiej połowy XIX w. Kościół stanowił *de facto* jedyną instytucję publiczną z czasów przedrozbiorowych, która zaczęła działać w charakterze głównego czynnika pobudzającego świadomość społeczno-religijną i integrującego wszystkie warstwy społeczne³⁹.

Analogiczna rola przypadła Kościołowi w czasie II wojny światowej oraz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Duchowieństwo polskie aktywnie uczestniczyło w walce przeciwko okupantom⁴⁰, a władze kościelne zaczęły pełnić rolę swoistego rzecznika narodu i obrońcy praw człowieka⁴¹. Zadanie to kontynuowały także w latach 70. i 80. XX w., podejmując działania w charakterze pośrednika pomię-

³⁵ J. Krukowski, *Konkordat między Stolicą Apostolską...*, dz.cyt., 30.

³⁶ M. Banaszak, *Historia Kościoła Katolickiego*, t. 2: *Średniowiecze*, Warszawa 1989, 84–86; Z. ieliński, dz.cyt., 90–91.

³⁷ D. Olszewski, *Z zagadnień religioznawstwa*, Łódź 1988, 197–198.

³⁸ Tamże, 199–200.

³⁹ Zob. J. Kłoczkowski, *Dzieje chrześcijaństwa polskiego*, t. 2, Paryż 1991, 26–27; Z. Zieliński, dz.cyt., 183; D. Olszewski, dz.cyt., 201–202.

⁴⁰ Zob. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo, Warszawa 2010, 144–149; J. Kłoczkowski, dz.cyt., 32–33.

⁴¹ Szerzej w: D. Olszewski, dz.cyt., 203–204.

dzy społeczeństwem a władzą komunistyczną w zakresie wyrażania dążeń, interesów i poglądów społecznych⁴².

Kościół odegrał także niezwykle istotną rolę w procesie przygotowawczym oraz samych obradach tzw. „Okrągłego Stołu jako siła dążąca do pokojowego rozwiązania sporu z najlepszym możliwym skutkiem dla obywateli Rzeczypospolitej”⁴³.

5. URZĄD KOŚCIELNY W ROZUMIENIU PRAWA KANONICZNEGO

Omówienie rozwiązań prawnych przyjętych w Konkordacie między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 1993 r. należy poprzedzić wyjaśnieniem samego zagadnienia „urzędu kościelnego” oraz przybliżeniem współczesnego pojmowania najistotniejszego urzędu kościelnego, jakim bez wątpienia jest urząd biskupa.

Na wstępie istotne jest podkreślenie, że celem istnienia urzędów kościelnych jest nie tylko zewnętrzne podkreślanie jedności Kościoła, ale przede wszystkim takie spełnianie aktów władzy kościelnej, które pozwoli na uwzględnienie przy tej okazji zarówno bieżącej sytuacji Kościoła, jak i potrzeb wszystkich wiernych⁴⁴. Cel ten wynika bezpośrednio z obecnej definicji urzędu kościelnego, stanowiącej modyfikację definicji zaczerpniętej z dekretu soborowego *Presbyterorum ordinis*, dokumentu zawierającego wytyczne związane z życiem i posługą kapłanów⁴⁵. Definicja ta została umieszczona w Kan. 145 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego – „Urząd kościelny jest jakimkolwiek ustanowionym na stałe zadaniem z postanowienia czy to Bożego, czy kościelnego dla realizacji celu duchowego”⁴⁶.

W nauce prawa kanonicznego wyróżnia się 4 konstytutywne elementy⁴⁷ zaprezentowanej powyżej definicji:

1. Zadanie – w zakresie tego elementu istnieje problem dotyczący nazewnictwa⁴⁸. Wykorzystane przy tej okazji łacińskie słowo *munus* ma szersze znaczenie pojęciowe, może bowiem oznaczać zarówno „zadanie”, jak i „funkcję”, „zajęcie” bądź „obowiązek”. Warto jednakże wskazać, iż problem nazewnictwa jest w gruncie rzeczy jedynie pozorny, ponieważ epitet „jakikolwiek” umieszczony przed ww. sło-

⁴² M. Pietrzak, dz.cyt., 166–167.

⁴³ A. Anusz, A. Anusz, *Samotnie wśród wiernych. Kościół wobec przemian politycznych w Polsce (1944–1994)*, Warszawa 1994, 231; J. Kowalczyk, *Konkordat między Stolicą Apostolską 1993/1998. Układ między dwoma podmiotami prawa międzynarodowego na tle kształtowania się relacji pomiędzy Kościołem katolickim i Państwem Polskim w okresie I i II Rzeczypospolitej, w warunkach totalitaryzmu i w III Rzeczypospolitej*, Płock 2013, 50.

⁴⁴ Zob. T. Pawluk, dz.cyt., 300.

⁴⁵ E. Szafrowski, *Podręcznik Prawa Kanonicznego 1*, Warszawa 1985, 254.

⁴⁶ Kan. 145 § 1 w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984, 85.

⁴⁷ Opracowane na podstawie: L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, t. 12, tłum. z j. wł. I. Pękalski, Poznań 1999, 326–327; E. Szafrowski, dz.cyt., 255.

⁴⁸ Część przedstawicieli nauki stosuje słowo „zadanie” (zob. L. Gerosa, dz.cyt.; także T. Pawluk, dz.cyt.), część zaś korzysta z określenia „zajęcie” (zob. E. Szafrowski, dz.cyt.).

wem wskazuje na intencję stworzenia szerokiego katalogu pojęć, które można zakwalifikować do kategorii „zadania”.

Kanon 145§ 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego wskazuje, że dla każdego urzędu kościelnego zakres zarówno obowiązków, jak i praw może zostać określony poprzez samo prawo ustanawiające dany urząd bądź w dekreście właściwej władzy jednocześnie nadającej i ustanawiającej dany urząd⁴⁹.

2. Stałość ustanowionego zadania – stanowi znaczące ograniczenie prezentowanego powyżej katalogu czynności mogących wchodzić w zakres desygnatów pojęcia *munus*.

Istotne jest jednakże, by aspekt stałości był oceniany obiektywnie jako pewna trwałość w kościelnej strukturze prawnej, gwarantująca „preegzystencję i ciągłość w powierzaniu lub utracie”⁵⁰ urzędu kościelnego, niezależną od osoby go piastującego⁵¹. Tym samym nie zalicza się do nich funkcji bądź zadań zleczanych przejściowo.

3. Ustanowienie z „postanowienia Bożego” lub „postanowienia kościelnego” wskazuje na dwa źródła istnienia urzędów kościelnych. Z postanowienia Bożego powstały urzędy biskupa (w tym Biskupa Rzymskiego), przykładem zaś urzędu ustanowionego z postanowienia kościelnego jest urząd proboszcza bądź wikariusza generalnego.

4. Realizacja celu duchowego, czyli ostatniego elementu konstytutywnego, wskazuje, iż dany urząd został powołany do wypełnienia konkretnego zadania, które w pierwszej kolejności musi być zgodne z misją Kościoła, obejmującą posługę uświęcania, nauczania bądź pasterskiego rządzenia⁵².

Jak już zostało wspomniane powyżej, najistotniejszym z punktu widzenia poniższych rozważań jest wybór kandydata na urząd biskupa. Nie bez przyczyny – już od początku istnienia Kościoła jako wspólnoty wiernych, właśnie urząd biskupa stanowił gwarancję wspólnotowej jedności poprzez kontynuowanie przewodzenia gminom chrześcijańskim w charakterze następcy Apostołów⁵³.

Wzmocnienie istotności urzędu biskupa następowało wraz ze zmianami podejścia do chrześcijaństwa najpierw w cesarstwie rzymskim, a następnie we wczesnośredniowiecznych królestwach pogańskich – biskupi zyskiwali faktyczną władzę administracyjną i sędziowską⁵⁴. W związku z faktem, iż chrześcijaństwo stawiało się jedną z podstaw istnienia nie tylko społeczności przedpaństwowej, ale również legitymacji sprawowania władzy, świeccy władcy dążyli do uzyskania jak największego wpływu na tworzenie struktury kościelnej na podległych im terenach oraz podporządkowania duchowieństwa. Mimo licznych regulacji i dążeń strony kościelnej do uniezależnienia się od wpływów władzy doczesnej, elementy uzależnienia wyboru kandydatów na urzędy kościelne od władzy świeckiej utrzy-

⁴⁹ T. Pawluk, dz.cyt., 301.

⁵⁰ L. Gerosa, dz.cyt., 327.

⁵¹ T. Pawluk, dz.cyt., 300.

⁵² Tamże.

⁵³ J. Walkusz, dz.cyt. 11.

⁵⁴ Zob. B. Kumor, *Historia Kościoła I. Starożytność chrześcijańska*, Lublin 2001, 24–25; J. Walkusz, dz.cyt., 12.

mały się pod różnymi postaciami i z różnym natężeniem właściwie do czasów Soboru Watykańskiego II.

Zmianom podlegała również interpretacja zakresu oraz charakteru władzy biskupiej w prawie kościelnym. Obecnie, regulacja prawna władzy biskupiej kładzie nacisk na aspekt jej użyteczności – jest to władza niezbędna do sprawowania posługi biskupiej⁵⁵ związanej z realizacją zadań nauczania, rządzenia oraz uświęcania⁵⁶.

6. REGULACJA KONKORDATÓW

Omawianie szczegółowych regulacji prawnych stosunków pomiędzy organami władzy III Rzeczypospolitej Polskiej i Stolicą Apostolską należy rozpocząć od stwierdzenia, iż treść Konkordatu z 1993 r. potwierdza respektowanie przez państwo postanowień Soboru Watykańskiego II, dotyczących autonomii oraz niezależności obu sygnatariuszy dokumentu⁵⁷. Istotne jest jednak wskazanie, iż Konkordat nie tworzy w tym zakresie odrębnej rzeczywistości prawnej – jego przepisy uszczegółwiają sytuację Kościoła Katolickiego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz doprecyzowują kwestie wyrażone w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.⁵⁸.

Na mocy tychże regulacji Kościół uzyskał pełną i wyłączną swobodę w zakresie obsadzania urzędów kościelnych, która obejmuje również nominację biskupów⁵⁹. Artykuł 7 Konkordatu z 1993 r. wprost i jednoznacznie określa zasady obsadzania urzędów kościelnych – „Urzędy kościelne obsadza kompetentna władza kościelna zgodnie z przepisami prawa kanonicznego”⁶⁰. Unormowanie to stanowi realizację soborowych postulatów o bezpośrednim zakazie przyznawania władzom świeckim jakichkolwiek przywilejów bądź praw związanych z poszczególnymi etapami procesu nominacji biskupiej. Zakaz ten obejmuje zatem zarówno możliwość wyznaczenia ewentualnych kandydatów, jak i przedstawienia katalogu proponowanych osób⁶¹.

Konkordat z 1925 r. w zakresie kształtowania funkcji i personalnego doboru kandydatów na urzędy hierarchicznie podległe biskupom dopuszczał obowiązywanie, prócz właściwych przepisów prawa kanonicznego, także szczególnych konstrukcji prawnych z zakresu prawa świeckiego. Przewidywał przede wszystkim

---

⁵⁵ J. Dyduch, W. Góralski, E. Górecki, J. Krukowski, M. Sitarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1. Księga II: *Lud Boży*, Poznań 2005, 231.

⁵⁶ Zob. Kan. 375 § 2, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984, 183.

⁵⁷ A. Chelstowska, M. Druciarek, J. Kucharczyk, *Relacje Państwo – Kościół w III RP*, Warszawa 2013, 11.

⁵⁸ B. Górowska, dz.cyt., 124.

⁵⁹ J. Krukowski, *Konkordat polski...*, dz.cyt., 116.

⁶⁰ *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.*, Dz. U. 1998 nr 51 poz. 304.

⁶¹ DB 20, w: Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, tekst polski w: Sobór Watykański II, dz.cyt., 245.

obowiązek powstrzymania się od udzielenia nominacji na urząd proboszcza do czasu uzyskania stosownego zezwolenia władzy wykonawczej. Następował w przypadku kandydata, który należał do kategorii tzw. cudzoziemców nienaturalizowanych, nie odbył studiów teologicznych w instytucjach teologicznych w Polsce lub instytucjach papieskich, bądź też był osobą, której działalność można było zakwalifikować jako sprzeczną z bezpieczeństwem państwa. Źródła tego obowiązku należy doszukiwać się w pobudkach politycznych – Kościół cieszył się ogromną estymą oraz zaufaniem szczególnie wiejskiej części społeczeństwa, a wyedukowani proboszczowie, przebywając na co dzień bezpośrednio z wiernymi, mogli mieć ogromny wpływ na kształtowanie ich poglądów⁶².

Artykuł 7 ust. 2 Konkordatu z 1993 r. zawiera wskazanie, iż możliwość mianowania oraz odwoływania biskupów jest wyłączną prerogatywą Stolicy Apostolskiej. Jest to potwierdzenie zasady zawartej w Kanonie 377 §1 KPK, dotyczącej niezależności papieża przy obsadzaniu urzędów biskupich poprzez ich mianowanie bądź zatwierdzenie kandydatów wybranych zgodnie z prawem⁶³. Biskupi – zgodnie z postanowieniami soborowymi – wraz z objęciem właściwego urzędu, uzyskują pełnię przysługujących im prerogatyw względem władzy świeckiej, które związane są z obowiązkiem poszanowania przez właściwe organy władz państwowych niezależności hierarchów w pełnieniu zadań w porządku duchowym obejmujących głoszenie zasad moralnych dotyczących wszelkiego rodzaju stosunków społecznych, gospodarczych oraz politycznych, a także tzw. „podejmowanie interwencji moralnych” związanych z określonymi instytucjami świeckimi oraz w przypadku pewnych wydarzeń polityczno-społecznych⁶⁴.

Przedstawione powyżej unormowanie jest modyfikacją przywilejów przysługujących stronie świeckiej na mocy Konkordatu z 1925 r. Zgodnie z art. XI papież miał zwrócić się do prezydenta II Rzeczypospolitej przed nominacją określonego katalogu biskupów⁶⁵ o wskazanie czy istnieją jakiegokolwiek przeciwności natury politycznej, mogące stanowić podstawę wstrzymania nominacji, tzn. czy powołanie na urząd danego biskupa powodowałoby zagrożenie interesów państwa z tzw. względów ogólnopolitycznych⁶⁶. Kolejne ograniczenie związane było z głosem polskiego episkopatu – opinia na temat określonego kandydata stanowiła podstawę ewentualnego wyboru⁶⁷.

Niezwykle ważną zmianą, wynikającą bezpośrednio z nauki soborowej, jest również rezygnacja z obecnego w Konkordacie z 1925 r. unormowania dotyczącego obowiązku złożenia przysięgi lojalności wobec państwa. Przysięga obejmowała zobowiązanie do niedziałania na szkodę państwa polskiego, a składana była nie

⁶² J. Sawicki, *Historia stosunku Kościoła do państwa*, Warszawa 1947, 137–138.

⁶³ J. Dyduch, W. Góralski, E. Górecki, J. Krukowski, M. Sitarz, dz.cyt., 367.

⁶⁴ J. Krukowski, *Kościelne prawo publiczne...*, dz.cyt., 143–144.

⁶⁵ Obejmującego arcybiskupów, biskupów diecezjalnych, biskupów koadiutorów z tzw. prawem następstwa oraz biskupa polowego, Zob. Art. IX, w: *Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925r.*, Dz. U. 1925 nr 72 poz. 501.

⁶⁶ Tzw. *ius praenotificationis officosae*, zob. J. Sawicki, dz.cyt., 135–136.

⁶⁷ Tamże, 135.

tylko we własnym imieniu, ale również w imieniu ogółu duchowieństwa podległego składającemu⁶⁸.

Dalsze obowiązki nałożone na władze państwowe przez Konkordat z 1993 r. stanowią pośrednią konsekwencję omówionej powyżej swobody władz kościelnych przy obsadzaniu urzędów. Należą do nich uszanowanie swobody tworzenia i zmian w strukturze kościelnej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁹ oraz respektowanie zagwarantowanej w art. 3 Konkordatu z 1993 r., wolności komunikacyjnej duchownych nie tylko ze Stolicą Apostolską, ale również Kościołami partykularnymi i konferencjami biskupów⁷⁰. Wolność ta nie jest tożsama z możliwością występowania biskupów w roli członków przedstawicielstw dyplomatycznych Stolicy Apostolskiej. Stosunki dyplomatyczne stanowią odrębną kwestię, którą reguluje art. 2 Konkordatu. To w nim została zawarta wola kontynuacji stosunków dyplomatycznych władzy świeckiej ze Stolicą Apostolską w kształcie, w jakim utrzymywały się one do II wojny światowej, poprzez rezydującego w Warszawie nuncjusza apostolskiego akredytowanego przez Konferencję Episkopatu Polski⁷¹ oraz ambasadora Rzeczypospolitej rezydującego w Rzymie⁷².

Warto wskazać, iż konkordatowa prerogatywa obsadzania urzędów kościelnych przez właściwą władzę kościelną ma charakter ograniczony. Artykuł 7 ust. 3 Konkordatu z 1993 r. zobowiązuje Stolicę Apostolską do ograniczenia swobody w obsadzaniu stanowisk biskupich w Polsce do kapłanów posiadających obywatelstwo polskie⁷³. Nie jest to rozwiązanie nadzwyczajne – większość współczesnych regulacji konkordatowych zawiera tę swoistą klauzulę ograniczającą możliwość nominowania biskupów z duchownych posiadających obywatelstwo tożsame z obywatelstwem duchowieństwa, które w wyniku nominacji stanie się im podległe⁷⁴. Ograniczenie to wynika w głównej mierze ze względów czysto praktycznych – duchowni będący obywatelami danego państwa najlepiej rozumieją wiernych – współobywateli.

Ograniczeniom podlega również prawo do regulowania sytuacji wewnętrznej Kościoła. Kreowanie struktury kościelnej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie może odbywać się w sposób dowolny, Stolica Apostolska ma bowiem obowiązek poszanowania interesu państwa w zakresie jego integralności terytorialnej⁷⁵. Terytoria polskie nie mogą być włączane do diecezji bądź prowincji kościelnych, których

---

⁶⁸ Art. XII, w: *Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r.*, Dz. U. 1925 nr 72 poz. 501.

⁶⁹ B. Górowska, dz.cyt., 122.

⁷⁰ A. Banaszekiewicz, *Konkordat podpisany ze Stolicą Apostolską w 1993 r. jako źródło prawa w Rzeczypospolitej Polskiej*, *Studia Prawa Publicznego* (2015) 4(12), 144.

⁷¹ Akredytacja stanowi warunek bezwzględny funkcjonowania nuncjusza apostolskiego w Polsce, zob. J. Krukowski, *Kościół i państwo...*, 304–305.

⁷² A. Banaszekiewicz, art.cyt., 144.

⁷³ Art. 7 ust. 3, w: *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993r.*, Dz. U. 1998 nr 51 poz. 304.

⁷⁴ J. Krukowski, *Konkordat polski...*, dz.cyt.117; tenże, *Konkordat między Stolicą Apostolską...*, dz.cyt., 39.

⁷⁵ A. Banaszekiewicz, art.cyt., 144.

siedziby znajdują się poza granicami Rzeczypospolitej, a diecezje z siedzibą na terytorium Polski nie mogą rozciągać się poza jej granicami⁷⁶.

Artykuł 7. ust. 4 określa z kolei kompetencje władzy świeckiej w zakresie obsadzania urzędu biskupa. Nakłada on na Stolicę Apostolską obowiązek zawiadomienia Rady Ministrów o nazwisku nowo mianowanego biskupa diecezjalnego na drodze dyplomatycznej⁷⁷. Obowiązek ten został ograniczony jedynie do nominacji biskupa diecezjalnego, nominacje biskupów pomocniczych nie wiążą się z podobnymi regulacjami. Jednocześnie artykuł nie zawiera wzmianki o żadnym, konkretnym terminie, mówi jedynie, by poinformowanie nastąpiło „w czasie poprzedzającym ogłoszenie nominacji” oraz „możliwie wcześniej”⁷⁸. Takie sformułowanie podkreśla, iż obowiązek informacyjny odpowiedniego organu władzy świeckiej Rzeczypospolitej ma charakter jedynie czysto kurtuazyjny⁷⁹, wskazujący, by rząd dowiedział się o wydarzeniu tego rodzaju ze źródeł oficjalnych⁸⁰. Co więcej, obowiązek informacyjny nałożony na Stolicę Apostolską nie jest równoznaczny z przyznaniem Rządowi Rzeczypospolitej Polskiej nadzwyczajnej prerogatywy w postaci zgłoszenia sprzeciwu po otrzymaniu informacji na temat kandydata. Wszelkie działania, które można byłoby zakwalifikować do tej kategorii nie będą wywoływały żadnego skutku prawnego⁸¹.

Na stronę świecką został nałożony jednak obowiązek innego rodzaju – otrzymana wiadomość o nominacji biskupa diecezjalnego powinna pozostać niejawną do czasu oficjalnego ogłoszenia jej przez Stolicę Apostolską, zgodnie z przyjętym w prawie międzynarodowym zwyczajem dotyczącym postępowania z dokumentami dyplomatycznymi mającymi status „poufne”⁸².

7. PODSUMOWANIE

Od czasów cesarstwa rzymskiego wpływ na obsadzanie urzędów kościelnych stanowił niezwykle ważny element oddziaływania władzy świeckiej na władzę kościelną. Przyczyną takiego stanu rzeczy była rola, jaką Kościół pełnił najpierw w społecznościach przedpaństwowych, a następnie w samych państwach – poprzez swój charakter i misję pozwalał nie tylko na uzasadnienie czy konsolidację władzy, ale zapewniał również zjednoczenie różnych warstw społecznych wokół jednakowych idei oraz tego samego systemu wartości. Skutek tego oddziaływania różnił się od zakresu i sposobu działania – od całkowitego podporządkowania władzy świeckiej,

⁷⁶ Zob. art. 6, w: *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.*, Dz. U. 1998 nr 51 poz. 304.

⁷⁷ W Konkordacie zostało zastosowane stwierdzenie „do poufnej wiadomości Rządu RP”, zob. J. Krukowski, *Konkordat polski...*, dz.cyt., 119.

⁷⁸ Zob. art. 7 ust. 4, w: *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993r.*, Dz. U. 1998 nr 51 poz. 304.

⁷⁹ J. Dyduch, W. Góralski, E. Górecki, J. Krukowski, M. Sitarz, dz.cyt., 236–237.

⁸⁰ J. Krukowski, *Konkordat polski...*, dz.cyt., 119.

⁸¹ J. Krukowski, *Konkordat między Stolicą Apostolską...*, dz.cyt., 39.

⁸² J. Krukowski, *Konkordat polski...*, dz.cyt., 119.

jak w przypadku monarchii Karola Wielkiego, przez próby ustanowienia kościołów narodowych aż po dążenia do znacznego utrudnienia bądź wyeliminowania kontaktów krajowych episkopatów ze Stolicą Apostolską przez ustawodawstwo XX-wiecznych reżimów. Niezależnie od postaci, jakie przyjmowały, dążenia te zawsze wiązały się z ograniczeniem swobody funkcjonowania Kościoła rzymskiego w realizacji jego misji poprzez podporządkowanie jej politycznym celom władzy świeckiej.

W tym kontekście historia polskich stosunków pomiędzy państwem i Kościołem jawi się jako pewien ewenement. Poza okresem PRL, rozwiązania wprowadzone w porządkach prawnych kolejnych form państwa polskiego na przestrzeni dziejów, mimo różnych projektów i prób, nigdy nie przyjęły charakteru skrajnego, zakładającego całkowite bądź znaczne uzależnienie władz kościelnych od władzy świeckiej. Ważne jest jednakże wskazanie, że o rzeczywistej autonomii władzy kościelnej przy obsadzeniu urzędów kościelnych na płaszczyźnie prawnej, zarówno w przypadku Rzeczypospolitej, jak i konstytucyjnych ustrojów państw demokratycznych, można mówić dopiero od Soboru Watykańskiego II.

BIBLIOGRAFIA

- Anusz A.; Anusz A., *Samotnie wśród wiernych. Kościół wobec przemian politycznych w Polsce (1944 – 1994)*, Warszawa: Wydawnictwo Alfa 1994.
- Banaszak M., *Historia Kościoła Katolickiego*, t. 2: *Średniowiecze*, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1989.
- Banaszkiewicz A., *Konkordat podpisany ze Stolicą Apostolską w 1993 r. jako źródło prawa w Rzeczypospolitej Polskiej*, *Studia Prawa Publicznego* 2015, nr 4 (12), 123–153.
- Bogacki P., *Stolica Apostolska jako podmiot prawa międzynarodowego*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2009.
- Borecki P., *Geneza modelu stosunków państwo – Kościół w Konstytucji RP*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe 2008.
- Bursche E., *Historia konkordatów*, Kraków: Wydawnictwo UNIVERSITAS 1996.
- Chełstowska A., Druciarek M., Kucharczyk J., *Relacje Państwo – Kościół w III RP*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych 2013.
- Deklaracja o Wolności Religijnej *Dignitas humanae*, tekst polski w: *Sobór Watykański II. Konstytucje dekrety deklaracje*, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum 2012.
- Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, tekst polski, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje dekrety deklaracje*, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum 2012.
- Dyduch J., Góralski W., Górecki E., Krukowski J., Sitarz M., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, Księga II: *Lud Boży*, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum 2005.
- Gerosa L., *Prawo Kościoła*, t. 12, tłum. z wł. I. Pękalski, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum 1999.
- Górowska B., *Bilateralność konkordatu. Casus umowy polskiej z 1993r.*, w: *Bilateralizm w stosunkach państwowo-kościelnych*, red. M. Bielecki, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, 119–144.
- Kłoczkowski J., *Dzieje chrześcijaństwa polskiego*, t. 2, Paryż: Wydawnictwo Nasza Rodzina 1991.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum 1984.
- Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925r.*, Dz. U. 1925 nr 72, poz. 501.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993r.*, Dz. U. 1998 nr 51, poz. 304.

- Kowalczyk J., *Konkordat między Stolicą Apostolską 1993/1998. Układ między dwoma podmiotami prawa międzynarodowego na tle kształtowania się relacji pomiędzy Kościołem katolickim i Państwem Polskim w okresie I i II Rzeczypospolitej, w warunkach totalitaryzmu i w III Rzeczypospolitej*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2013.
- Krukowski J., *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993r. – zagadnienia prawnoustrojowe* w: *Nowy Konkordat a prawo polskie* red. J. Krukowski, Warszawa: Wydawnictwo Civitas Christiana 1994, 17–62.
- Krukowski J., *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin: Wydawnictwo Verba 1999.
- Krukowski J., *Kościelne Prawo Publiczne. Prawo konkordatowe*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2013.
- Krukowski J., *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 2000.
- Kumor B., *Historia Kościoła*, t. 1: *Starożytność chrześcijańska*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 2001.
- Miziński A.G., *Relacje między państwem a Kościołem na Soborze Watykańskim II w: Katolickie zasady relacji Państwo – Kościół a prawo polskie*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, H. Stawniak, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2015, 43–73.
- Olszewski D., *Z zagadnień religioznawstwa*, Łódź: Diecezjalne Wydawnictwo Łódzkie 1988.
- Olszówka M., *Ustawy Wyznaniowe. Art. 25 ust. 5 Konstytucji RP – Próba interpretacji*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 2010.
- Pawluk T., *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. I: *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne 1985.
- Pietrzak M., *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo, Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis 2010.
- Sawicki J., *Historia stosunku Kościoła do państwa*, Warszawa: Wydawnictwo IV Akademickiej Spółdzielni Wydawniczej 1947.
- Stanisz P., *Konstytucyjne zasady określające relacje państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi: autonomia i niezależność oraz współdziałanie w: Katolickie zasady relacji Państwo – Kościół a prawo polskie*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, H. Stawniak, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2015, 159 – 204.
- Szołtysik P., *Wzajemne relacje między Kościołem a państwem w nauczaniu społecznym Kościoła*, Katowice: Księgarnia św. Jacka, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego 2004.
- Sztafrowski E., *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 1, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1985.
- Trzeciak B., *Klauzule odsyłające w konkordatach z Hiszpanią i Polską*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2007.
- Tunia A., *Recepcja Prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015.
- Walkusz J., *Kościół w kręgu historii i polityki. Rys historiograficzny*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017.
- Zieliński Z., *Historia Kościoła. Odbicie rzeczywistości Bożej w świecie*, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 2005.

THE SCOPE OF AUTONOMY OF THE CATHOLIC CHURCH WHILE FILLING THE ECCLESIASTICAL OFFICES IN THE THIRD POLISH REPUBLIC

Summary

The autonomy of the Catholic Church while filling ecclesiastical offices has been one of the most important guarantees of independence from secular authority since the beginning of the Christian community. Because of the role of the Church in society, the restriction of this freedom has been the subject of constant interest of secular authorities. By influencing an ecclesiastical office secular authority

gained a potential instrument for its political strengthening and actual influence on a given community. As far as possible the Church has attempted to avoid the influence of secular authorities, which had various results, depending on historical and social circumstances.

The article focuses on discussing the contemporary solution adopted in the constitutional order of the Third Republic of Poland. The analysis of the relevant provisions is preceded by a description of the specific foundations of the current situation of the Church in Poland and the presentation of the issue of the ecclesiastical office according to the canon law. The last part of the considerations is supplemented with elements of legal solution from the Second Republic of Poland in order to present the evolution of views on this element of mutual relations of both the Church and the state.

Key words: autonomy, ecclesiastical office, secular authority, concordat

Nota o Autorze

Jakub STĘPIEŃ – magister prawa, absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, doktorant w Katedrze Prawa Konstytucyjnego WPiA UŁ, pracownik Trybunału Metropolitalnego Łódzkiego.

Kontakt e-mail: stepienjakub92@gmail.com